

СТАНОВИЩЕ

по конкурс за заемане на академичната длъжност

професор

по специалност 2.2 История и археология

(История на средновековна България – История на Самуилова

България), обявен в ДВ № 21 от 15 март 2022 г.

с единствен кандидат: д-р ГЕОРГИ НИКОЛОВ НИКОЛОВ, доц. в катедра „История на България“, Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Автор на становището (член на НЖ):

проф. дин Димо Д. Чешмеджиев, Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”/Кирило–Методиевски научен център – БАН

В настоящия конкурс за заемане на академичната длъжност професор има само един кандидат, известният български учен-медиевист – доц. д-р Георги Николов Николов. Следя научното творчество на кандидата от десетилетия и го познавам подробно. Многократно съм използвал негови съчинения в моите собствени изследвания и многократно съм го цитирал. Писал съм и рецензия в научния печат на негова книга („Самостоятелни и полусамостоятелни владения във възобновеното Българско царство (края на XII – средата на XIII в.). С. 2011 г., изд. „Гутенберг“, поместена в Старобългарска литература, т. 45-46, 2012, 327-334). Това в голяма степен улеснява написването на становището ми по конкурса.

На първо място, единственият кандидат в настоящия конкурс, доц. д-р Георги Николов Николов по групи показатели (дисертационен труд, хабилитационен труд – монография, публикувана книга на базата на

защитен дисертационен труд и т. н.), покрива националните изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ.

На второ място – библиографията приложена към документите за конкурса, независимо че само част от съчиненията участват в конкурса, показва изключителна научна продуктивност. Доц. Николов е написал: 8 монографии, 82 студии и статии, 41 рецензии и отзиви, 56 биобиблиографии и библиографии, 5 учебника и учебни помагала, 78 научно-популярни публикации, 578 (!) енциклопедични статии, 8 статии в електронни издания, 8 предговора, увода, послесловия и пр., 1 превод, 21 съставителства на сборници и участия в редколегии (между които *Palaeobulgarica*, Дриновски сборник, Минало, Год. на СУ), 18 интервюта. Неясно защо доц. Николов е спестил участията си в популярни телевизионни предавания с масова аудитория като напр. История.бг, чрез които академичните знания достигат до най-широка публика. Нещо изключително важно в условията на ширещата са профанизация на историческите изследвания!

От всички тези публикации доц. Николов е избрал 33 за да участва в конкурса за професор. От тях една монография, и 32 студии и статии.

Представената монография е посветена на историята на средновековна България по времето на цар Самуил. Към нея можем да добавим още 9 студии и статии, пряко посветени на същия проблем и в които той разработва подробно важни моменти от тази период на българската история. Останалите студии и статии са посветени на други важни проблеми на българската средновековна история: на нейната периодизация; на средновековната българска аристокрация; на българо-грузинските връзки през Средновековието; на българското средновековно стопанство; на битката при Ахелой; на историята на отделни важни райони в средновековните български земи (Бдин, Боруй); на видни български медиевисти (В. Тъпкова-Заимова, В. Гюзелев); на Покръстването на

българите; на въстанието на Асеновци и изворите и проблемите около него и неговите сетнини; на присъствието на български принцеси в Константинопол през XIV в. и пр.

Основния труд за участието в конкурса на доц. д-р Георги Николов е монографията „Из историята на Самуилова България“. София, 2022, издадена от Македонския научен институт в София. Написването на подобна монография е напълно оправдано, нейната поява е вследствие на бурното развитие на историографския процес по проблема, особено във връзка със скорошната годишнина от смъртта на цар Самуил, както и с някои опити за ревизиране на историята в някои близки държави.

Монографията е разделена на две части, в които е приложен различен подход на изследване. В първата част водещ е тематичният принцип на изследване на изворовия материал, като се акцентира върху отделни важни проблеми на последните десетилетия на Първото българско царство. На първо място това е родословието на комитопулите, въпрос твърде нашумял в съвременната медиевистика. Тук авторът подкрепя и обосновава логичната хипотеза, че комитопулите са в родствена връзка с предходната българска династия, водеща началото си още от хан Крум. След това продължава с проблема за ослепяването на пленените в битката при Кимва Лонг (до дн. с. Ключ) български войници, което в последно време се оспорва на базата на формални изчисления и съображения. Авторът се връща на класическата теза съществуваща в медиевистиката, която се основава на многобройните извори и в крайна сметка и на логиката.

Следващите няколко части са посветени на смъртта на владетелите от тази последна българска династия от Първото царство. Докато проблемите около смъртта на царете Самуил и Йоан Владислав са по-обсъждани в науката, част от тези проблеми не са поставяни за специално разглеждане, а обикновено само се регистрират, следвайки хронологията на събитията. Такива са напр. въпросите за смъртта на цар Борис II и неговия брат

Роман-Симеон. Покрай въпросите около смъртта на тези български владетели се засягат и други важни въпроси, като напр. този за това дали Роман – Симеон е бил български цар. Авторът е дал обяснението, че той е бил български цар, отчитайки тенденциозността на византийските извори и облягайки се на някои източни, които обикновено се пренебрегват. Логично тази част завършва с проблема за гроба на цар Самуил в известната базилика „Св. Ахил“. В случая Г. Николов се основава на българския превод на известното изследване на разкопвача на базиликата Н. Муцопулос.

Втората голяма част от монографията е наречена „Македония“ и е посветена на историята на тази историко-географска област през Българското средновековие. Тук е приложен чисто хронологичен подход. Авторът е успял да съчетае двата подхода – тематичен и хронологически, като успешно е избегнал повторението на исторически епизоди.

Въпреки, че идеята на труда е да бъде обобщаващ, в него доц. Николов е изложил някои твърде интересни идеи, които заслужават внимание. Такава е напр. идеята за имената на комитопулите, които както е известно са старозаветни, кръстени са на четиримата велики пророци. Навремето Й. Иванов търси в тези имена подкрепа за идеята, че те са били от арменски произход, докато Г. Николов насочва изследването в по-плодотворна посока, и се опитва да реши конкретен проблем - с последователността и възрастта на Комитопулите. Струва ми се, че тази идея е много интересна и заслужава да се развие по-нататък. Както впрочем и изобщо разгадаването на информация „шифрована“ с текстове от Стария завет (и други свещени текстове, през богослужебните им извадки), което често се среща в изворите и която информация съвременната наука често пренебрегва (позитивистката) или обратно, свръхинтерпретира (семиотичната)!

При разглеждането на тази монография мога да отбележа сравнително ограничената библиография използвана от автора. Предвид на неговите библиографски занимания, които се виждат от приложената библиография, и които показват изключителна му осведоменост. Още повече, че той е съавтор на една голяма библиография по темата, съпроводена с негова статия върху българските изследвания върху цар Самуил (1945-2020 г.). Авторът по принцип е изключил т. нар. северномакедонска историография, и ако не греша има само едно изследване от тази държава, това на Б. Алексова за Брегалница. Прилагането на ограничена библиография очевидно е направено съвсем съзнателно, доколкото заглавията върху проблематиката са огромен брой. Веднага трябва да кажа обаче, че авторът е спестил огромните библиографски масиви, като е препращал най-често към собствени изследвания, включително библиографски прегледи (освен споменатата библиография, а също и статията от 2017 г.), някои от които е приложил и за настоящия конкурс. Без да изброявам всички примери, мога да дам само два, които са от втората част на монографията. Първият е с Добромир Хриз, който тук е засегнат сравнително бегло, но на когото е посветена една цяла част от монография на Г. Николов от 2011 г., а вторият със севастократор Стрез, владял същия район (областта на Просек), който също е разглеждал подробно в миналото.

Подкрепям пренебрегването на т. нар. северномакедонска историография, доколкото по-голямата част от нея е идеологизирана и трудно може да се нарече дори историография, макар, че в нея има отделни изследвания, по конкретни въпроси, които биха могли да бъдат използвани (главно археологически, на паметници на културата и историко-географски).

Разглеждайки този труд, веднага трябва да кажа, че Г. Николов е успял, а това може да се види и в неговите изследвания през цялата му научна кариера, да изложи достъпно сложни научни проблеми и да вземе

категорични решения по сложни въпроси на историческото ни минало. Това той може да направи, защото познава отлично изворите и стриктно се придържа към тях. Те са цитирани точно и коректно, не са изваждани текстове от контекст, както често може да се види в последно време. Винаги цитира по най-доброто критично издание, отбелязва пунктуално датировката на паметника, ръкописната му традиция и др. подобни „подробности“, които често са определящи за съдържащата се информация. Странно ми е да отбелязвам подобни неща за научно изследване, доколкото те трябва да са задължителни за всички трудове с претенции за академизъм. Такива случаи обаче стават все по-малко, за разлика на нарастващия брой „откривателства“, които почиват единствено върху желанията на своите автори...

На второ място, някои от тези проблеми, както добре се вижда от изложението на Г. Николов, могат да бъдат решени сравнително лесно на базата на здравия разум и ако се отстранят всякакви странни и повлияни интерпретации. И тук пак опираме до изворите и до коректното им използване!

Напълно нормално е, при състоянието на изворовата база за българската средновековна история, някои от тези решения да не са приемливи за всички. Аз също имам своите несъгласия и въпроси, които смятам, че трябва да бъдат дискутирани още: напр. за опита за нова намеса на хан Тервел във византийските вътрешни работи през 821 г. (не Артемий получил от българите, Куберови или Аспарухови, пари, а обратното); за присъединяването на Македония към Българската държава и знаменития поход на хан Персиан „към смолените“, където не може да се говори за битка на кавхан Исбул с Алексей Мозеле. Такъв е и въпросът за скопяването на Роман-Симеон, който едва ли е подложен на това действие за да се прекъсне българската династия, иначе щеше да бъде скопен и брат му Борис. В спора около Йоан Дебърски аз съм на страната на тези, които

смятат, че Йоан е първият автокефален архиепископ на България след 1018 г., въпреки преобладаващото напоследък мнение, особено в някои чужди историографии, че той е последният български патриарх от Първото българско царство, който после е станал първи архиепископ. Въпроси изникват и около църквата „Св. Ахил“ в Преспа и кратковременния и статут на патриаршеска катедрала, което е спорно предвид масивната и представителна сграда (в същото време ние не знаем как е изглеждала катедралата в Охрид, въпреки краткото описание на Теофилакт Охридски). Също биха могли да бъдат обсъдени още и въпросите около епархията на св. Климент Охридски и пр. По времето на Йоан II Асен, а и през цялото време докато Охрид е под българска власт, Охридската архиепископия не е под върховенството на „Българската църква“, поне канонично. Охридската архиепископия също е българска църква, но продължава да бъде автокефална и под прякото разпореждане на българския владетел. И най-накрая Наум Охридски не трябва да бъде наричан „Наум Мизийски“ (въпреки, че това название се среща все по-често в българската историография), защото мощите му се намират в Охрид и той е просиял там. Охрид е български град, и не следва да се съобразяваме с политическите претенции на ефимерни съвременни държавни образувания!

По-горе вече стана дума, че Г. Николов умее да предава сложни проблеми достъпно. Това в някаква степен се дължи и на неговия стил – точен, ясен и в същото време емоционален и въздействащ! Всичко това прави текстовете на доц. Г. Николов много подходящи и за студенти, като в случая очевидно изиграва роля дългогодишната му преподавателска работа!

На базата на всичко това декларирам, че подкрепям без съмнение единствения кандидат в конкурса, доц. др. Георги Николов Николов, за да

получи академичната длъжност „професор“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“!

14 юни 2022 г.

Константинопол (дн. Истанбул)

проф. дин Димо Чешмеджиев